

In deze editie:

- Samenwerking met It Fryske Gea & Natuurmonumenten
- Ecologische Kapitaal Index Zoogdieren
- Vleermuistellingen in winterkwartieren 98/99

**Het ZoogdierMonitoringsteam
wenst alle zoogdieren
fantastische feestdagen en
een waarnemingsvol 2000.**

**Samenwerking met It Fryske Gea
& Natuurmonumenten**

Foto: Frank Mertens

Op uitnodiging van It Fryske Gea heeft de VZZ met deze terrein beheerder gesproken over uitwisseling van waarnemingen aan zoogdieren. Hiermee liep het IFG vooruit op het idee van de VZZ om met beheerders en eigenaren van natuurterreinen afspraken te maken over uitwisseling van gegevens. Met It Fryske Gea en Natuurmonumenten zijn hierover inmiddels concrete afspraken gemaakt.

Bij Natuurmonumenten staan momenteel de marterachtigen in de schijnwerpers. Niet zozeer voor monitoring, maar wel om een beeld te krijgen van het voorkomen van (zeldzame) soorten. Met resultaat, de samenwerking heeft al geleid tot uitwisseling van waarnemingen aan boommarters op de Veluwezoom.

Met It Fryske Gea zijn afspraken gemaakt hoe lokale waarnemers beter betrokken kunnen worden bij Zoogdiermonitoring. Voor komend voorjaar staan verschillende lezing-avonden op het programma, waar uitleg gegeven zal worden over Zoogdiermonitoring en om lokale waarnemers te

enthousiasmeren voor Zoogdiermonitoring. Daarnaast zal It Fryske Gea ook haar eigen medewerkers vragen waarnemingen die van belang zijn voor de monitoring (bijv. ransuilroestplaatsen) door te geven aan Zoogdiermonitoring. Uiteraard gaan deze activiteiten in goed overleg met lokale en regionale (zoogdier)werkgroepen.

Volgend jaar zullen de andere Landschappen en Staatsbosbeheer actief worden benaderd voor samenwerking. De hulp en kennis van regionale en lokale (zoogdier)werkgroepen is daarbij zeer gewenst. Wij houden jullie op de hoogte!

MLH.

**Ecologische Kapitaal Index
Zoogdieren**

In opdracht van het RIVM voert de VZZ een studie uit naar de mogelijkheden referentiewaarden (relatieve dichtheden) te bepalen voor zoogdieren rond 1950, voor combinaties van fysisch geografische regio's (heuvelland, hogere zandgronden, laagveen, zeeklei, riviereengebied en duinen) en begroeiingstypen (bos, agrarisch gebied, heide, moeras en duinen). Binnen het EKI-concept, waar de referentiewaarden voor zullen worden gebruikt, zal jaarlijks de (geïndexeerde) waarde van de Nederlandse natuur worden berekend, ten opzichte van 1950. Deze zal o.a. worden gebruikt voor het opstellen van de jaarlijkse Natuurbalans. Voor vleermuizen in winterverblijven heeft de SVB dit jaar referentiewaarden berekend (zie vorige telganger).

Foto: Dennis Wansink

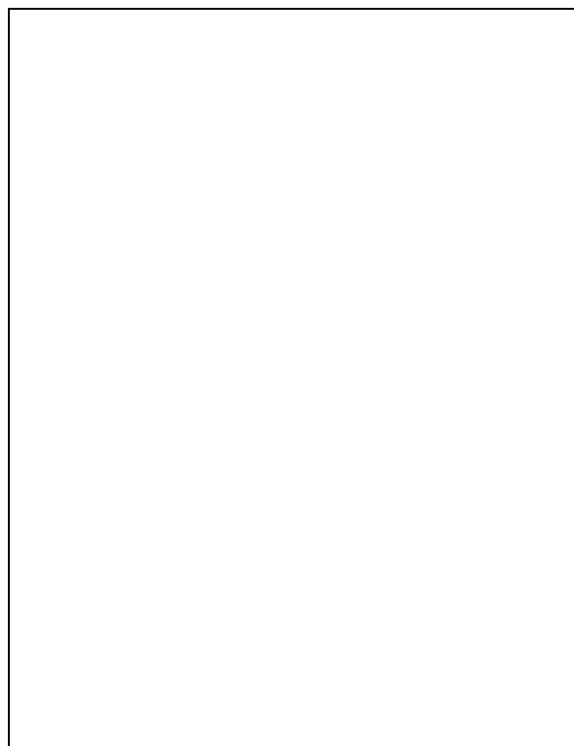
Van zoogdieren zijn echter weinig kwantitatieve gegevens voorhanden, zeker over aantallen en dichtheden. Concreet gaat het om haas, konijn, eekhoorn, vos, ree, das, otter, hamster, edelhert en wild zwijn. De eerste vijf soorten worden ook gevolgd in het Meetnet Dagactieve Zoogdieren (tellingen door vogelaars in BMP-plots). De verspreiding van deze soorten (en veranderingen daarin) is beter bekend. Aan de hand van indirecte gegevens, als afschotgegevens, burchtentellingen, oppervlaktegegevens van voorkeurs habitat, aantalsschattingen en directe tellingen zijn relatieve trends te bepalen van deze soorten over een bepaalde periode, maar meestal niet terug tot aan 1950. Op basis van diverse aannames zijn mogelijke referentiewaarden te bepalen. Huidige (relatieve) dichtheden zijn beter bekend (bijvoorbeeld uit het Meetnet Dagactieve Zoogdieren) en worden daarmee vergeleken. Voor de meeste soorten is echter de conclusie dat het vaststellen van referentiewaarden voor 1950 niet goed mogelijk is. Wellicht kan beter worden gezocht naar referentiewaarden in vergelijkbare situaties in natuurgebieden in het buitenland (Oost-Europa).

Een ander onderdeel van de opdracht is een haalbaarheidsstudie om, met behulp van de gegevens van het Braakballenmeetnet, referentiewaarden voor kleine zoogdieren te bepalen die in het EKI-concept kunnen worden gebruikt. Het vaststellen van huidige dichtheden op basis van gegevens uit het meetnet is echter al moeilijk genoeg. Vooral nog lijkt dit redelijk te lukken voor de hogere zandgronden en zeeklei en voor een aantal soorten ook van laagveen. In heuvelland (Zuid-Limburg) zijn in het geheel geen locaties aanwezig (in het huidige bestand) en in het rivierengebied en de duinen te weinig om uitspraken te kunnen doen. Bij deze een oproep om juist in deze gebieden (inclusief laagveen) nog eens extra op zoek te gaan naar kerkuil- en ransuilbraakballen!

HH

Vleermuistellingen in winterkwartieren in 1998/1999

In de instructiemailing die de proco's van dit meetnet begin december hebben ontvangen, werd vermeld dat de tellingen over het seizoen 1998/1999 nog niet verwerkt waren tot presentabele gegevens. Inmiddels is daar wat aan gedaan en hieronder worden de resultaten dan ook kort weergegeven. Vanuit een aantal provincies (Utrecht, Overijssel, Limburg (deel van de groeven)) werden de gegevens dusdanig laat of incompleet aangeleverd dat ze helaas niet meer door het CBS konden worden ingevoerd. Deze gegevens zullen alsnog in 2000 worden ingevoerd.

Figuur 1.

De ligging van bezochte objecten in 1997/1998, in 1998/1999 en in beide seizoenen. Alleen objecten waarvan de telgegevens zijn ingevoerd staan weergegeven.

Aantal bezochte objecten

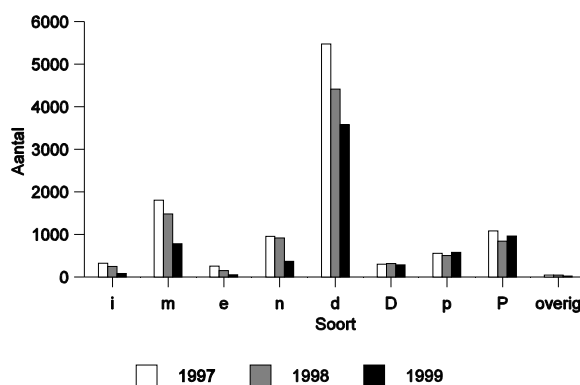
In het seizoen 1998/1999 werden minimaal 416 objecten bezocht. In vergelijking met 1996/1997 (550 objecten, inclusief subs van de groeven) en 1997/1998 (525 objecten, inclusief subs van de groeven) lijkt dit een behoorlijke afname, maar dit wordt veroorzaakt door de al eerder aangehaalde ontbrekende gegevens. Waarschijnlijk is het aantal in 1998/1999 bezochte objecten toegenomen. Met name in Gelderland en Limburg werden namelijk nieuwe objecten gevonden. De ligging van de objecten waarvan gegevens van de seizoenen 1997/1998 en 1998/1999 zijn ingevoerd wordt weergegeven in figuur 1. Utrecht is geheel leeg omdat er over de gegevens van de afgelopen twee jaar te veel onduidelijkheden bestonden (inmiddels opgehelderd, maar nog niet ingevoerd).

Aantal getelde vleermuizen

In het seizoen 1998/1999 werden minimaal 6.687 vleermuizen geteld. Dit aantal bedroeg in 1996/1997 en 1997/1998, 10.795, respectievelijk 8.904 vleermuizen. De teruggang in het aantal getelde vleermuizen van seizoen 1996/1997 naar 1997/1998 (18%) komt vooral op conto van de baardvleermuizen, de watervleermuis en de grootoorvleermuizen (zie figuur 2). Deels komt dit door het lagere aantal objecten dat in 1997/1998 is bezocht. Het heeft echter waarschijnlijk meer te maken met de strengere winter in het eerste seizoen, waardoor mogelijk minder vleermuizen in holle bomen hebben overwinterd.

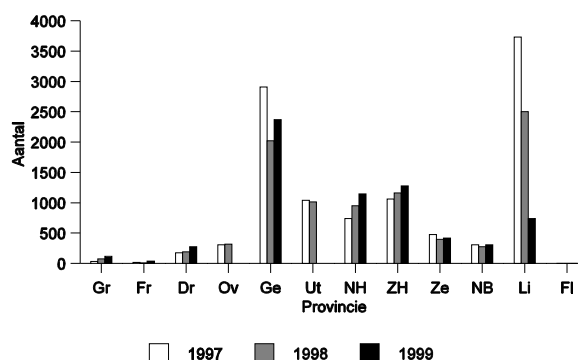
Trends en bijzondere soorten

Over het seizoen 1998/1999 als geheel is nog niet veel te zeggen, omdat te veel gegevens nog ontbreken. Uit figuur 2 is al wel af te leiden dat het afgelopen seizoen het aantal meervleermuizen, dwergvleermuizen en grootoorvleermuizen minimaal in dezelfde orde van grootte ligt als de voorgaande twee seizoenen en mogelijk nog hoger uitkomt als de gegevens compleet zijn. In Groningen, Friesland, Drenthe en Noord- en Zuid-Holland is een gestage toename in het aantal getelde vleermuizen te constateren (figuur 3). In tabel 1 staan per provincie de soorten weergegeven, waarvan de getelde aantallen de afgelopen 3 seizoenen duidelijk zijn toe- of afgenomen. Daarnaast zijn in tabel 1 bijzondere soorten opgenomen.

Figuur 2.

De getelde aantallen vleermuizen per soort in 1996-/1997, 1997/1998 en 1998/1999 (afkortingen: i= indet, m=baardvleermuizen, e=ingekorven vleermuis, n=franjestartaart, d=watervleermuis, D=meervleermuis, p=dwergvleermuizen, P=grootoorvleermuizen, overig=vale vleermuis, laatvlieger, grote hoefijzerneus, Bechstein's vleermuis, rosse vleermuis). De gegevens van Overijssel, Utrecht, en een deel van de Limburgse groeven uit 1998/1999 ontbreken in dit overzicht.

Figuur 3.

De getelde aantallen vleermuizen per provincie in 1996/1997, 1997/1998 en 1998/1999. De gegevens van Overijssel, Utrecht, en een deel van de Limburgse groeven uit 1998/1999 ontbreken in dit overzicht.

Nog even kort de bijzonderheden uit de provincies waarvan nog geen (of deels) gegevens zijn ingevoerd. In Overijssel waren de vale- en de Bechstein's vleermuis weer present. In Utrecht werd de grote hoefijzerneus niet meer waargenomen, maar wel 3 ruige dwergvleermuizen. In een groeve in Zuid-Limburg hing net als het voorgaande seizoen een Bechstein's vleermuis. Dit is dus het tweede jaar dat er 2 Bechstein's geteld werden. In het bestand van ZM blijken in de periode 1964-1991 in totaal 16 Bechstein's voor te komen, waarvan in totaal 11 in de periode 1988-1991. Daarmee

leek het ernaar uit te zien dat deze soort vaste voet in de groeven had 'gehangen'. In de periode 1992-1997 werden echter geen Bechstein's aangetroffen. De komende jaren zal moeten blijken of het 'een blijvertje' wordt.

Het blijft opmerkelijk dat één van de Bechstein's in Overijssel is aangetroffen. Ten zuid-oosten van Overijssel komt hij echter in Duitsland voor. Het CBS zal binnenkort de index-cijfers voor de langjarige trends berekenen. Als er nieuws is, zal dit in de Telganger worden gemeld.

VD

Tabel 1.

Vleermuissoorten die gedurende de periode 1996/1997-1998/-1999 per provincie duidelijk zijn toe- of afgenomen en bijzondere vleermuissoorten.

Prov	Soort	Trend	Opmerking
Gr	gew. dwergvl.	+	van 26 naar 102 (van de 117 vleren in 1998/1999)
Fr	ruige dwergvl. rosse vl. baardvl.	nieuw nieuw +	9 in een kerk in 1998/ 1999 5 in een holle eik in 1998/ 1999 van 3 naar 13
Dr	baardvl. watervl. grootoren	+ + +	van 120 naar 182 van 8 naar 28 van 26 naar 59
Ge	baardvl. dwergvl. vale vl	- -	van 224 naar 157 van 70 naar 39 1 ex bij Apeldoorn
NH	watervl. dwergvl.	+ +	van 373 naar 672 van 233 naar 351
ZH	baardvl. watervl. meervl.	+ + +	van 47 naar 79 van 709 naar 803 van 140 naar 227
Ze	dwergvl.	-	van 77 naar 42
NB	watervl.	-	van 147 naar 114
Fl	gew. grootoor	nieuw	1 ex. en de eerste vloer van Flevoland!

Ieder kwartaal maakte het team van Zoogdiermonitoring een kort verslag van bestuurlijke activiteiten en de voortgang van de deelmeetnetten: "de telganger". Dit wordt verspreid onder Provinciale Coördinatoren. Heb je opmerkingen, ideeën, mededelingen met betrekking tot Zoogdiermonitoring? Geef ze door 1 maart 2000 en ze komen in de Telganger. Tot ziens! Mieuw van Diedenhoven, Vilmar Dijkstra, Maurice La Haye, Hans Hollander en Dennis Wansink.

Wintertellingen seizoen 1999/2000

Inmiddels zullen de eerste objecten bezocht zijn en de eerste vleermuizen geteld. Ik wil de proco's er nogmaals op wijzen dat ZM en het CBS zitten te springen om de objectgegevens en wil jullie nogmaals vragen hier aandacht aan te besteden. In wezen geldt hetzelfde voor de vraag over het starten en stoppen van tellingen in objecten (zie de brief van 09/11/1999). Tot nu toe heb ik nog geen gegevens over het laatste terugontvangen en hebben bovendien slechts twee personen aangegeven dat ze 15 december niet zouden halen. Nu wordt er natuurlijk veel van jullie gevraagd en het is dan ook belangrijk om even aan te geven welke zaken voorrang hebben. Het belangrijkste is dat de telgegevens **uiterlijk 15 maart** bij ZM binnen zijn (denk aan die overheerlijke taart!!). Gegevens die te laat binnenkomen om door het CBS ingevoerd te worden blijven een jaar op de plank liggen, waardoor er geen volledig overzicht te geven is (zie bv elders in deze telganger) en er geen indexen te berekenen zijn. Ik wil jullie vragen daarna je energie te stoppen in de vragen over het starten en stoppen van tellingen en die naar ZM te versturen en als laatste de objectformulieren uit te werken (gegevens verzameld tijdens de tellingen?!) en naar ZM te versturen. Uiteraard kan alles verstuurd worden via het gratis antwoordnummer. Mocht je het één en ander echt niet zien zitten, meld dit dan zodat ik weet waar ik aan toe ben en hiermee rekening kan houden.

VD